

УДК 340.15(73)

<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2018.139.14>М. Срібняк, студентка
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

АМЕРИКАНСЬКА КОНСТИТУЦІЯ: РЕЦЕПЦІЯ АНТИЧНОСТІ

Розглядається положення, що приклад античності відіграв важливу роль у ранній історії США, будучи вагомим чинником, що вплинув на зміст Конституції США. Апелювання до ідей античних філософів та історичні ремінісценції посідали чільне місце в аргументації й полеміці делегатів Філадельфійської конвенції. Найчастіше під час виступів згадувались окремі події з історії Афін, Спарти, Карфагенської республіки, але основним джерелом для наслідування була Римська республіка.

Найбільшим впливом на світогляд чільних представників політичної еліти США (Томаса Джефферсона, Джеймса Вільсона, Джона Адамса і Джорджа Вашингтона) справили праці таких відомих філософів, як Платон, Аристотель, Полібій, Цицерон і частково Тацит та Лівій. Встановлено, що у розробці Філадельфійської конвенції взяла участь значна кількість діячів з університетською освітою, які добре володіли давньогрецькою мовою та латиною і були ґрунтовно обізнані з творами грецьких й римських авторів.

"Батьки-засновники" США широко посилалися на позитивні античні приклади федералізму і республіканського ладу та пам'ятали про негативний досвід тиранії для обґрунтування своїх поглядів на Конституцію. Таким чином, текст Конституції США свідчить про вагомий вплив цих античних мислителів та сформульованих ними загальних ідей на Основний документ США.

Ключові слова: Конституція США, конвенція, античність, рецепція, федералізм, США.

Конституція Сполучених Штатів Америки була прийнята у кінці XVIII ст. і досі залишається основним законом США. Конституція США пройшла тернистий шлях, для імплементації її окремих положень потрібно було здолати численні перепони.

Дана дослідницька проблема вивчалась цілою низкою американських дослідників (Д. Бедерман, С. Брайс, Дж. Максейнер, В. Нікгорські, М. Селлерс), завдяки чому є доволі добре розробленою в англомовній історіографії [3; 4; 5; 6; 7; 8]. Разом із тим слід відзначити, що в українській історіографії вона не знайшла належного відображення.

Метою статті є аналіз рецепції античності в найголовніших положеннях Конституції США, а також відтворення прикладів запозичення окремих надбань політичної думки стародавніх Греції та Риму, що були сформульовані видатними філософами античності.

Першим засадничим документом американських штатів, які згодом утворили США, стала Декларація незалежності 1776 р. Згодом штати об'єдналися довкола Статей Конфедерації 1778 р. [9]. Однак "батьки-засновники" США зіштовхнулись із суттєвими недоліками новоутвореної системи, зокрема з недостатнім забезпеченням захисту від іноземних втручань і невеликими важелями впливу Конгресу в питаннях запобігання війни [11, с. 279]. Тому в 1787 р. було порушене питання перегляду законодавчої бази держави та централізації форм урядування. Континентальний Конгрес, як вищий законодавчий орган США, скликав делегатів у Філадельфії, де 55 його учасників виробили проект Конституції, ґрунтуючись на нормах централізованої федеральної влади зі значними повноваженнями у сфері міжнародних відносин, оборони та взаємин зі штатами [9].

Обговорення Конституції США супроводжувалося палкими дебатами, що розділило прихильників федералізму та конфедерації. Провідну роль серед федералістів відігравали такі діячі, як Томас Джефферсон, Джеймс Вільсон, Джон Адамс і Джордж Вашингтон, погляди яких ґрунтувались на історичних класичних зразках. На засіданнях Т. Джефферсон спершу запропонував перегляд законодавчих принципів шляхом оновлення існуючих інституцій [6, с. 40], а Дж. Медісон розвинув цю ідею у праці "Недоліки політичної системи США" (квітень 1787 р.), що згодом втілювалося у т.зв. "Вірджинський план" – на противагу альтернативному проекту конфедератів з Нью-Джерсі [11, с. 279]. Федералісти розуміли необхідність нових форм уряду-

вання для заміни колоніальних структур, які вже давно себе дискредитували [8, с. 271].

Дискусії про конституційні підвалини США проходили під значним впливом античних ідей та поглядів, що свідчило про ґрунтовну освіту провідних американських діячів та глибоке вивчення ними античних творів. Наприклад, у колоніальних граматичних школах вивчали латинську й грецьку мову та літературу, хоч і з більшим акцентом на античну історію, ніж класичну філософію [4, с. 405, 408]. Більше того, важливим фактором стало те, що у фокусі класичної освіти на той час була концепція "Золотих віків" стародавніх Греції та Риму, тому "батьки-засновники" застосовували передовсім республіканський приклад Риму і демократичний приклад Афін для написання Конституції [5, с. 9].

Загалом слід зазначити, що у розробці Філадельфійської конвенції взяла участь значна кількість високоосвічених людей. Так, серед 55 делегатів конгресу 24 особи були випускниками вищих навчальних закладів (дев'ятеро – Принстонського університету, троє – Єльського університету, двоє – Гарварду, двоє – Філадельфійського коледжу, а також Колумбійського університету та Оксфорду) і принаймні 31 делегат мав юридичний фах [3, с. 20]. Тому більшість представників Конвенції з легкістю читали грецькі й римські твори мовами оригіналів. Таким чином, праці античних мислителів та сформульовані в них ідеї справили помітний вплив на зміст Конституції США.

Вплив античних мислителів на Конституцію США. Найбільший вплив на світогляд чільних представників політичної еліти США справили праці таких відомих філософів, як Платон, Аристотель, Полібій, Цицерон і, частково, Тацит та Лівій. Найбільше послуговувалися працями "Закони" Платона, "Політика" Аристотеля, "Загальна історія" Полібія, "Про республіку", "Про закони" та "Про обов'язки" Цицерона разом з "Анналами" Тацита й "Історією від заснування міста" Тита Лівія, які разом з поширеними ідеями Просвітництва найчастіше згадувались під час диспутів делегатів.

Крізь призму візії Платона обговорювались принципи ефективного урядування, прав людини і справедливості. Зокрема, Платон обґрунтовував ідею про природний закон для добробуту суспільства, а не окремих індивідів через структуризацію законів і принципу регуляції для втілення загальних принципів. Платон у "Законах" обстоював ідею правителів як служителів закону, які мають бути його суб'єктами для гарантії безпеки держави. Цю лінію продовжив Аристотель у своїй "По-

літиці", який обстоював думку про рівність людей, верховенство закону та доцільність обрання магістратів й урядовців задля уникнення концентрації влади. Водночас, він вказував на потребу знаходження у законах нечотностей і можливості вносити поправки [5, с. 27-28].

Одним із визначальних принципів, на якому ґрунтували свою аргументацію "батьки-засновники", стала концепція змішаних форм влади, яку висловив Полібій і згодом розвинув французький правник і мислитель Шарль-Луї де Монтеск'є. В основу концепції було покладено антагонізм трьох основних форм влади як окремої домінанти, що забезпечує поділ влади і рівність [3, с. 26]. Цими важелями стали монархія, аристократія й демократія як "чисті" форми влади, які водночас мають небезпеку трансформуватися у тиранію, олігархію й охлократію внаслідок динамічних циклічних змін. Задля уникнення подібної прикрої тенденції змішане правління вважалося Полібієм найкращою формою влади. Найяскравішим прикладом при цьому були три гілки влади Римської Республіки: вищі магістрати (один або два консули, які обиралися щорічно), Сенат і трибуни (асамблеї) [4, с. 414].

Головним прихильником системи змішаної влади Полібія став Джон Адамс, який висвітлював свої погляди у творі "Захист конституцій Сполучених Штатів" (1788 р.). Його ідеї підтримали Т. Джефферсон і Дж. Медісон, причому останній також посилався на Полібія у своїй праці "Федераліст". Слід зазначити, що Д. Адамс вірив у досконалість даної системи влади і можливість завдяки Конституції досягнути єднання штатів та забезпечити стабільність новоутворених органів. Більше того, він вірив у виокремлення "пост-античних" надбань, пропонуючи розмежування виконавчої, законодавчої та судової гілок влади, критикуючи при цьому відсутність останньої категорії у Полібія [2].

Вплив філософських ідей Цицерона для вироблення принципів судової влади також був дуже вагомим. Саме Цицерон надихнув батьків-засновників на визначення терміну "республіка", а також формулювання мети – "свободи" при підготовці тексту Конституції. Цицерон ідентифікував закон з поняттям "раціо", який мав стверджувати юридичне і політичне верховенство задля добробуту суспільства. У творі "Про обов'язки" висувається фундаментальне припущення про природне походження закону та природний обов'язок людей його дотримуватися [8, с. 251, 271]. Цицерон взагалі порівнював конституцію з гармонією в музиці та прагнув встановити справедливість через збалансовані інституції (ідея "checks and balances").

У розумінні Т. Джефферсона, ідеї Цицерона були одними з найважливіших підвалин у формуванні традиції "громадянських прав" в контексті Декларації незалежності [7]. Натхненний ідеями філософа, Д. Адамс у своєму листі до Річарда Генрі Лі (1776 р.) зазначав, що "немає кращої форми влади за республіканську", де має місце верховенство закону, а не індивідів, адже тоді будь-яка форма влади буде захищена справедливими законами [8, с. 251]. Д. Вільсон також визнавав принципи природного закону та непорушного "раціо" [7].

Огляд ключових античних ідей в Конституції США. Апелювання до ідей античних філософів та історичні ремінісценції посідали чільне місце в аргументації й полеміці делегатів Філадельфійської конвенції. Найчастіше під час виступів згадувались окремі події з історії Афін, Спарти, Карфагенської республіки, але основним джерелом для наслідування була Римська республіка (509-50 рр. до Р.Х.). При цьому праці Т. Лівія й Тацита цитувались найчастіше [4, с. 411]. До уваги брався передовсім приклад "Золотих віків" та їхнього найбіль-

шого розквіту, тому зазвичай дискусії велися навколо доцільності застосування їхніх прикладів часів занепаду. На засіданнях такі діячі, як А. Гамільтон, П. Батлер, Дж. Медісон та інші неодноразово згадували небезпеку тиранії, зменшення впливу римських трибунів, домінування виконавчої влади на прикладі тріумвірату з протиставленням позитивного розподілу виконавчої влади між римськими консулами та кризу Сенату, що призвело до падіння Карфагену [3, с. 22].

Один із провідних делегатів – Джеймс Вільсон – висловлював побоювання з приводу небезпеки тиранії, апелюючи при цьому до прецедентів тридцяти афінських тиранів або римських децемвірів. Він обстоював думку про те, що найефективнішим був би контроль розділеної законодавчої влади, тоді як виконавчу треба навпаки – об'єднати, згадуючи тріумвірат та суперництво між тріумвірами з метою забезпечення собі першості [5, с. 25]. Натомість А. Гамільтон висловив ідею бажаності спадкової монархії, адже королівська репутація зав'язана на добробуті народу (ця пропозиція не знайшла підтримки). Б. Франклін вважав, що задля уникнення тиранії та наближення до ідеалів афінської демократії, доцільно було би не сплачувати зарплату урядовцям. Цю ідею пізніше підносив й Дж. Вашингтон, хоча відсутність зарплати означала суттєве обмеження доступу до влади з боку незаможних верств населення [11, с. 282].

При обговоренні Конституції "батьки-засновники" передовсім прагнули втілити грецькі ідеї політичного життя, зокрема принципу "isopolomia", що означало рівне застосування закону до особи, без врахування її майнового або соціального статусу. Концепція федералізму в міркуваннях "батьків-засновників" також асоціювалася зі Стародавньою Грецією, особливо з полісною системою організації. Вони вбачали у ній інструмент для розподілу влади не лише в рамках всієї держави та урядів штатів, але і рівнів влади як такої. При цьому вони приділяли особливу увагу успіхам та невдачам античних грецьких ліг – амфіктіоній, які Д. Вільсон ідеалістично ототожнював із "Конгресом Сполучених Штатів Греції" і прагненням репрезентувати всю Грецію.

Виходячи з прикладів Стародавньої Греції, "батьки-засновники" особливо побоювались за можливе перевищення повноважень та заволодіння основними важелями впливу разом зі швидким ослабленням, що було притаманне для ахейської та етолійської ліг. І саме це вплинуло на рівнопропорційну репрезентацію штатів у Сенаті, незважаючи на їхню площу або кількість населення, що в них проживало [5, с. 20, 31]. Загалом, федералізм в американському контексті був запропонований як компроміс між поняттям унітарного "національного" урядування Великої Британії й попереднього досвіду Конфедерації [11, с. 281]. Водночас ідеї з праці Платона "Республіка" суттєво вплинули на оформлення поняття конституціоналізму, в якому його наступник Аристотель вбачав емпіричний опис інституційної форми держави. Надалі ці погляди розвинув Цицерон, базуючись на універсальних принципах [10, р. 764].

Текстовий аналіз античних запозичень у Конституції США. Як відомо, Конституція США була прийнята 17 вересня 1787 р. та офіційно ратифікована 4 березня 1789 р. Вона складалась із преамбули та VII статей з розділами, в яких було послідовно визначено сутність та прерогативи законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, а також визначені принципи міжнародних відносин, внутрішньої регуляції між штатами, торгівлі, громадянства [9]. Перша стаття стосується Конгресу як вищого законодавчого органу влади, який "має складатися із Сенату і Палати представни-

ків" (Розділ 1). Члени Палати представників обиралися "кожні два роки" (Розділ 2) [1].

Д. Адамс у праці "Есе про людське прагнення до влади" (1763 р.) наголосив, що ідеалом слід вважати змішані форми влади на основі афінської демократії й Римської республіки, а задля уникнення анархії, в яку може впасти демократія, необхідно відмежувати націю від прямого впливу на національне урядування. Він вважав, що у тому випадку, якщо народ відчуватиме своє незаперечне домінування, це може призвести до його відмови від принципів свободи й власності. Т. Джефферсон поділяв думки останнього, підкреслюючи, що "вибір народу не завжди визначається його мудрістю" [5, с. 25]. Як наслідок, вплив під час виборів високопосадовців мають передовсім вибірники, а не виборці, які можуть прямим чином голосувати лише за Палату представників.

У Конституції США визначається, що Сенат "має складатися з двох сенаторів від кожного штату", а також пояснюються принципи їх переобрання та набуття права імпичменту (розділ 3) [1]. При обговоренні ідей щодо Конгресу "батьки-засновники" відкинули як нерелевантну ідею репрезентації "соціальних груп", що могло перетворити Сенат на владний орган аристократії. Основна проблема полягала у можливості формування національного уряду з чітко визначеними функціями і, водночас, із виразним народним суверенітетом [4, с. 425]. Укладачам Конституції імпонувала ідея античного римського сенату як образ захисника свободи й стабільності. Саме тому для протиставлення "народній стихії" Сенат має обиратися непрямым чином.

Цицерон був одним із тих філософів, який настановив "батьків-засновників" на думку про двопалатний поділ, хоча він виділяв конгрес (comitia) народу і сенат провідних діячів, чиї спільні рішення мають затверджувати закони [8, с. 250]. Дж. Вашингтон вважав, що Сенат США врівноважує "запал" Палати представників, адже він має репрезентувати не думку народу, а штати та їхні інтереси у федеральному уряді [5, с. 31]. Як для Сенату, так і для Палати представників був встановлений віковий ценз: до числа сенаторів могли обиратися особи, що досягли 30 років, до числа конгресменів – з 25 років, балотуватись на посаду президента – з 35 років. Такий ценз було запроваджено з метою просування досвідчених лідерів із вагомим політичним "минулим" та задля уникнення спадковості, що стало також причиною запровадження положення про обмеження терміну повноважень [4, с. 430].

Стаття II надавала вищу виконавчу владу Президентові. У ній представлені докладний опис процедури обрання вибірників, визначення терміну повноважень (чотири роки) та окреслення випадків усунення від влади (імпичмент). Існувало багато пересторог щодо президентської посади; "батьки-засновники" найбільше не хотіли уподібнювати її до Цезаря, а прагнули до схожості з римським магістратом [5, с. 35]. Прагнучи дистанціюватись від британського конституціоналізму, протягом сесії Філадельфійської конвенції делегати навіть визначали посаду президента як "головного або першого магістра". А. Гамільтон вважав цю посаду втіленням спартанських і римських чеснот кращих політиків того часу [4, с. 429, 432].

Повноваження Верховного суду були визначені статтею III, в якій лаконічно описані межі його юрисдикції: конституційні справи, закони США, міждержавні договори, визначення статусу і повноважень послів, консулів, уповноважених від штатів (розділ 2) [1]. Про певну невизначеність окреслення судової системи також свідчить дозвіл Конгресу на заснування нових

судів для законодавчого творення решти федеральної судової системи [5, с. 35].

Стаття IV розділу 4 забезпечує "республіканську форму правління" та "оборону кожного штату". Разом із тим, розділ 2 гарантує рівність громадян різних штатів, але поняття громадянства і його набуття не тлумачиться. Враховуючи погляди Цицерона, держава – власність людей, які допомагають об'єднати суспільство законами на захист власності. Видатний філософ акцентував на важливості приватної власності, яке забезпечувалося природними законами (так само як і права та свободи громадян) через справедливих суди [5, с. 10].

Висновок. Аналіз засвідчує, що приклад античності відіграв важливу роль у ранній історії США і, зокрема, був вагомим чинником, що вплинув на зміст державотворчих документів. Підписана в 1787 р., Конституція США була прийнята високоосвіченими делегатами, погляди яких були сформовані під впливом античних мислителів – Цицерона, Аристотеля, Платона, Полібія і Тацита. "Батьки-засновники" США широко посилалися на позитивні античні приклади федералізму і республіканського ладу та пам'ятали про негативний досвід тиранії для обґрунтування своїх поглядів на Конституцію. Таким чином, текст Конституції США чітко свідчить про вагомий вплив цих античних мислителів та сформульованих ними загальних ідей на Основний документ США.

Список використаних джерел:

1. Конституція Сполучених Штатів Америки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/2AdcmxJ>.
2. Adams, J. *Defence of the Constitutions of the United States* / J. Adams. – London: Da Capo Press a Division of Plenum Publishing Corporation, 1788. – 383 p.
3. Ames, R.A. *The Influence of Rome on the American Constitution* / R.A. Ames, H.C. Montgomery // *The Classical Journal*. – 1934. – Vol. 30, No. 1. – Pp. 19-27.
4. Bederman, D.J. *The Classical Constitution: Roman Republican Origins of the Habeas Suspension Clause* / D.J. Bederman // *Emory Public Law Research Paper*. – 2008. – No. 08-30. – Pp. 405-456.
5. Brice, S. *A Classy Constitution: Classical Influences on the United States Constitution from Ancient Greek and Roman History and Political Thought* [Online] / S. Brice // *Senior Honors Projects*. – 2015. – 85. – Pp. 1-40. – Retrieved from <http://collected.jcu.edu/honorspapers/85>.
6. Maxeiner, J.R. *Failures of American Methods of Lawmaking in Historical and Comparative Perspectives* / J.R. Maxeiner. – Cambridge: Cambridge University Press, 2018. – 358 p.
7. Nicgorski, W. *Cicero and the Natural Law* [Online] / W. Nicgorski // *Natural Law, Natural Rights, and American Constitutionalism*. – 2011. – Retrieved from <http://www.nlnrac.org/classical/cicero>.
8. Sellers, M. *The Influence of Marcus Tullius Cicero on Modern Legal and Political Ideas* / M. Sellers // *Ciceroniana, the Atti of Colloquium Tullianum Anni*. – 2009. – MMVIII. – Pp. 245-280.
9. *The Basis of the American Republic* [Online] // *American History from Revolution to Reconstruction and Beyond*. – Retrieved from <http://www.let.rug.nl/usa/outlines/government-1991/the-constitution-and-enduring-document/the-basis-of-the-american-republic.php>.
10. Tushnet, M. *The Oxford Handbook of the U.S. Constitution* / M. Tushnet, M.A. Graber, S. Levinson. – Oxford: Oxford University Press, 2015. – 992 p.
11. Vile, J.R. *The Constitutional Convention of 1787: A Comprehensive Encyclopedia of America's Founding*. Vol. 1 / J.R. Vile. – Santa Barbara, CA: ABC-CLIO, 2005. – 1009 p.

References:

1. *Konstytutsiia Spoluchenykh Shtativ Ameryky*. [The Constitution of the United States of America]. [Online]. Retrieved from <https://bit.ly/2AdcmxJ>.
2. ADAMS, J. (1788). *Defence of the Constitutions of the United States*. London: Da Capo Press a Division of Plenum Publishing Corporation.
3. AMES, R.A. (1934). *The Influence of Rome on the American Constitution*. *The Classical Journal*, 30(1), 19–27.
4. BEDERMAN, D.J. (2008). *The Classical Constitution: Roman Republican Origins of the Habeas Suspension Clause*. *Emory Public Law Research Paper*, 08-30, 405–456.
5. BRICE, S. (2015). *A Classy Constitution: Classical Influences on the United States Constitution from Ancient Greek and Roman History and Political Thought*. [Online]. *Senior Honors Projects*, 85. Pp. 1–40. Retrieved from <http://collected.jcu.edu/honorspapers/85>.
6. MAXEINER, J.R. (2018). *Failures of American Methods of Lawmaking in Historical and Comparative Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.

7. NICGORSKI, W. (2011). Cicero and the Natural Law. [Online]. *Natural Law, Natural Rights, and American Constitutionalism*. Retrieved from <http://www.nlnrac.org/classical/cicero>.

8. SELLERS, M. (2009). The Influence of Marcus Tullius Cicero on Modern Legal and Political Ideas. *Ciceroniana, the Atti of Colloquium Tullianum Anni, 2008*. Pp. 245–280.

9. *The Basis of the American Republic*. (n.d.). [Online]. *American History from Revolution to Reconstruction and Beyond*. Retrieved from

<http://www.let.rug.nl/usa/outlines/government-1991/the-constitution-an-enduring-document/the-basis-of-the-american-republic.php>.

10. TUSHNET, M. (2015). *The Oxford Handbook of the U.S. Constitution*. Oxford: Oxford University Press.

11. VILE, J.R. (2005). *The Constitutional Convention of 1787: A Comprehensive Encyclopedia of America's Founding*. Vol. 1. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO.

Надійшла до редколегії 28.11.18

M. Sribniak, Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE US CONSTITUTION: RECEPTION OF ANTIQUITY

The article indicates that ancient examples played the essential role during early US history. It was a vital aspect which had a significant impact on the essence of the American Constitution. Delegates of the Philadelphia Convention appealed to the ideas of ancient philosophers as well as historical background of ancient Greece and Rome. It was common for the speeches at the convention to point out various events, connected with the history of Athens, Sparta and Carthage, albeit Roman Republic was the main source for resemblance.

The heritage of such ancient philosophers, as Plato, Aristotle, Polybius, Cicero and partly Tacitus and Livy influenced the vision of American political elite of that period, which was particularly represented by Tomas Jefferson, James Wilson, John Adams and George Washington. The article demonstrates that the astonishing number of highly intelligent people with university education participated in the discussions at Philadelphia Convention. Such individuals easily read original Greek and Roman works.

The US Founding Fathers widely cited positive examples of federalism and republic, although they made an accent on the negative ancient experience of tyranny in order to justify their views on the Constitution. Therefore, the US Constitution shows in accordance with the text the remarkable influence of ancient thinkers and their ideas concerning this document.

Key words: Constitution of the USA, Convention, antiquity, reception, federalism, the USA.

УДК 94(439)-058.12"15":283/289

<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2018.139.15>

О. Ферков, канд. іст. наук, доц.
ДВНЗ "Ужгородський національний університет", Ужгород, Україна

РОЛЬ ШЛЯХТИ ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ УГОРЩИНИ В УТВЕРДЖЕННІ ПРОТЕСТАНТИЗМУ

У статті¹ зосереджено увагу на проблематиці участі та ролі шляхти Північно-Східної Угорщини в процесі духовного оновлення, викликаного Реформацією. Нові ідейно-духовні віяння охопили все угорське суспільство, втім, не кожна соціальна група в однаковій мірі реагувала на виклики часу. Серед перших аристократів та шляхтичів, які прийняли вчення Лютера і доклали значних зусиль для утвердження Реформації у Північно-Східній Угорщині, були Перені, Драґфі, Бебеки, Друґети, Баторі, Маґочі та інші. Слідом за великими землевласниками до табору реформатів швидко приєдналася середня та дрібна шляхта, та великі маси простого люду різних етносів.

Основна діяльність шляхтичів-протестантів була спрямована на покровительство та меценатство. Матеріальна підтримка та владне покровительство сприяло відкриттю й успішному функціонуванню шкіл, навчанню здібної молоді за кордоном, книгодрукуванню тощо.

Для поширення протестантизму на землях сучасного Закарпаття неабияку роль відіграли Друґети – володарі Ужанщини та Землпінщини і міста Ужгорода. Під покровительством Друґетів з 1546 р. в місті вже існувала протестантська община.

Автор зауважує, що через обмеженість джерельного матеріалу та заангажованість окремих авторів проблема залишається недостатньо вивченою. Наразі угорські та словацькі автори мають певні напрацювання, та для вітчизняної історіографії тема є "terra incognita". Долучитися до висвітлення проблеми є завданням запропонованої статті.

Ключові слова: угорська шляхта, Північно-Східна Угорщина, Реформація, Перені, Друґети.

Процес Реформації, рекатолизації та деякі інші аспекти церковної історії є однією з найменш досліджених сторінок історії Угорщини раннього нового часу. Дослідження часто-густо опираються на стереотипи та гіпотези, сформульовані в минулому та позаминулому столітті. Мабуть, визначальною причиною відсутності належних досліджень з проблеми є те, що історія церкви займає важливе місце в теологічній системі кожної з Церков. Конфесії, відповідно, тривалий час не спілкувалися, не було взаємного обміну поглядами, джерельним матеріалом, результатами досліджень. Отож, через обмеженість джерельної бази, заангажованість окремих авторів, деякі аспекти церковно-релігійної і духовно-культурної історії Угорщини ранньомодерної доби залишаються недостатньо вивченими. Серед таких питань можна назвати участь та роль угорської шляхти в поширенні та утвердженні протестантизму. Звичайно, проблема неодноразово привертала увагу дослідників. В останні десятиліття угорська, словацька історіографія створила кілька цінних досліджень історії та діяльності

аристократичних родів та шляхетських сімей Угорщини раннього нового часу [7; 11; 12; 13]. Географія цих праць локалізується на Задунав'я і частково Верхню Угорщину². Діяльність аристократів і шляхти Північно-Східної країни держави, зокрема так званих *hoto lovus*, які постали на політичній, господарській і культурній арені Угорщини в XVI ст. (Баторі, Перені, Бебек, Лошонці, Нярі, Телеґді, Меліт тощо) висвітлена скромно. Бракує комплексного дослідження участі шляхти Верхньої Угорщини в духовно-культурних процесах XVI-XVIII ст. Ґрунтовне просопографічне дослідження можливе тільки шляхом опрацювання широкої джерельної бази та історіографічних праць. Запропонованою статтею спробуємо долучитися до вирішення проблеми.

Реформація як найважливіший феномен ранньої модерної історії розпочала свій шлях Угорщиною у 20-х рр. XVI ст. і відразу зайняла виняткове місце в ду-

¹ Запропонована стаття є розширеним варіантом виступу автора на міжнародній науковій конференції "Доба Реформації: держава, суспільство, культура", яка відбувалася 12-13 жовтня 2017 року в м.Києві.

² Верхня Угорщина – військова, економічна та адміністративна одиниця сформувалася у XVI ст., до неї увійшли 13 комітатів Північної та Північно-Східної Угорщини, а саме: комітати Спіш, Шариш, Земплін, Унг, Береґ, Уґоча, Абауй, Торна, Гемер, Боршод, Гевеш, Саболч, Сатмар; п'ять королівських міст – Кошице, Пряшів, Бардіїв, Сабінов, Кежмарок. Центр округу – Кошице. Тут був осідок капітана Верхньої Угорщини та Спішської комори (казни).